

Vaikea laji

CIMENT, Michel. Conversations with Losey. Methuen, 1985.

Ei ole rohkaisevaa aloittaa kirjaa, jonka esipuheessa ilmaistaan epäluottamus siihen lajiin, jota kirja edustaa. Joseph Losey ei voi olla ihmettelemättä ketä voi kiinnostaa haastattelukirja hänestä.

Ja hän on oikeassa puhuessaan lajin vaaroista ja heikkouksista: muistin pettämisestä, asioiden sanomatta jättämisestä - joko vahingossa tai tunteiden säästämiseksi - vääristymistä, toiveajattelusta jne.

Hän on oikeassa siinäkin, että haastattelu on ensisijaisesti puhuttu laji: miten olisikaan mahdollista välittää lukijalle painotukset, ironia, kylmyys, lämpö, huumori silloin, kun ne eivät itse sanoista näy. Aikaisempia hänestä tehtyjä haastattelukirjoja Losey pitää osittain jopa vääristelevinä, lukuunottamatta Tom Milnen teosta Losey on Losey.

Nämä Michel Cimentin vuosina 1976-79 tekemät haastattelut ulottuvat Joseph Loseyn viimeisimpiin elokuvaan, ja Losey toivoo teoksen täydentävän Tom Milnen kirjaa.

Ciment seuraa tunnettua kaavaa: Ensin käydään läpi sukutausta, lapsuus ja opiskeluaikat erittäin, melkein liiankin, yksityiskohtaisesti. Sitten kun elokuvan teko on alkanut, elämää tarkastellaan elokuvien kannalta, kronologisessa järjestyksessä.

Tämä malli on tuttu siitä ehkä ainoasta onnistuneesta haastattelukirjasta, joka on varmaan tämänkin teoksen innoittaja: Truffautin Hitchcock-kirjasta. (On olemassa tietysti myös Groucho Marxin haastattelukirja, ja Mae Westin haastatteluja.)

Mutta Losey ei ole Hitchcock. Tämä on tärkeintä siinä, miksi toista kirjaa lukee kuin jännitysromaanin, loppuun yhdeltä istumalta, miksi toisessa jokainen sana on merkityksellinen, jokainen tiedonmurunen elokuvista valaiseva, ja miksi toista lukee asiallisesti, jos jaksaa olla tai kykenee olemaan sellainen. Haastattelukirjan elinehto on haastateltavan taikavoima. Elokuvantekijän elo-

kuvien näyttää täytyvän olla palvottuja, muodostaa yhtenäinen kokonaisuus, jossa tekijän persoonallisuus tulee ilmi sen jokaisessa osassa.

Joseph Losey on aivan erityyppinen elokuvantekijä: hänen elokuvatuotantonsa on sellainen, että yhdestä elokuvasta ei heti voi tietää kenen se on (Ehkä viileys vain paljastaa, että Losey on kyseessä). Hänen elokuvansa voisivat olla eri ihmisten tekemiä, ja niin ne itse asiassa tietenkin ovatkin, esimerkiksi Pinterin, Heartleyn, Brechtin, Ibsenin, Semprunin, Howardin, Barzmanin ja moneen muun. Losey on ensisijaisesti toisten tulkitsija, ei itsenäinen luoja.

Kiinnostavinta kirjassa ovat ehkä kuvat ja filmografiset tiedot, jotka siis kattavat Loseyn koko uran. Ehkä joitakin kiinnostaa myös lukea hajanaisia tietoja niistä elokuvista, joita ei ole nähty Suomessa, mm. *Secret Ceremony* (-68), *Les Routes du Sud* (-78), *The Trout* (-82) ja viimeisin *Steaming* (-85). Losey itse kyllä ihmetteli saako kukaan mitään olennaista irti keskusteluista sellaisesta elokuvasta, jota ei ole nähnyt.

Losey puhui itsestään, ja hänen kohdallaan ei hajatieoilla juuri olekaan merkitystä. Losey on ohjaaja, jonka tuotanto ei kiinnosta kokonaisuudessaan. Sen sijaan kirjalla, jossa analysoitaisiin parhaat Loseyn elokuvat olisi mahdollisuus olla kiinnostava.

Irene Kaipiainen

Vallankumous tai kuolema

von BONSDORFF, Johan. Kun vanha vallattiin. Tammi, 1986. 319 s.

I

Tänään me elämme lerp-pahuulisten velvollisuuskamelioiden aikaa. Minne kulkusi suuntaatkin, mitä ovia availletkin, niin kaikkialla päällesi ryntää lohikäärme "kullanvälkkeisenä, suomuselkäisenä,

ja jokaisesta suomuksesta hohtaa kultaisena: 'Sinun pitää!'

Tuhatuotisia arvoja hohtaa näistä suomuksista, ja näin puhuu mahtavin kaikista lohikäärmeistä: 'olevaisen koko arvo - se hohtaa minusta.' ...

"Kaikki arvo on jo luotu, ja kaikki luotu arvo - se olen minä. Totisesti, ei pidä enää olla mitään 'minä tahdon'! Näin puhuu lohikäärme."

Lohikäärme eli Marcusen termein "teknis-taloudellinen systeemi". Se tietää aina kaiken ja se on laskenut kaiken, pätevästi, tieteellisesti ...

Tänään me elämme lerp-pahuulisten velvollisuuskameleitten masentavaa aikaa. Palauttakaa vain mieliinne, miltä Kalevi Sorsa television suuressa vaalikeskustelussa näytti, niin tajuatte heti mitä tarkoitan. Velvollisuudentuntoiset kamelit polvistuvat taakkojen alle ja kantavat ne sinne minne "sinun pitää" ne kaikki-tietävän lohikäärmesysteemin mukaan kantaa. Kamelit osaavat kyllä virkistäytyä ja ne harrastavat taukojumppaakin, mikäli se on määrätty (lääketieteellisergonomis-sosiaalis- ... jne. syihin vedoten) pakolliseksi.

Kamelit uupuvat ja kuolevat velvollisuuksien erämaahan. Tai sitten tapahtuu muodonmuutos: "leijonaksi tulee täällä henki, vapauden se tahtoo saada saaliikseen ja olla herra omassa erämaassaan."

"Luomaan uusia arvoja - siihen ei leijonakaan vielä pysty: mutta hankkimaan vapautta uuden luomiseen - sen mahtaa leijonan mahti.

Vapauden hankintaa ja pyhään kiel-tämiseen velvollisuudenkin edessä: siihen, minun veljeni, tarvitaan leijonaa."

Raivoavan, ryöstävän, tuhoavan ja "kielteisen" leijonan edessä on vielä yksi muodonmuutos: sen on muututtava lapsiksi.

"Viattomuutta on lapsi ja unohdus-ta, uusi alku, leikki, itsestään vierivä pyörä, ensimmäinen liike, pyhä myönteisyys.

Niin, luomisen leikkiin veljeni, tarvitaan pyhää myönteisyyttä: omaa tahtoansa tahtoo nyt henki, oman maailmansa saavuttaa maailmastahukkunut.

Kolme hengen muutosta minä teille mainitsin: kuinka henki tuli kameliksi

ja leijonaksi kameli sekä leijona vihdoin lapseksi." (Kursivoitujen lainaukset Fr. Nietzsche, Näin puhui Zarathustra)

Akateemisen vasemmistomme lähi-historia on yhä monotonisemmaksi käyvää tarinaa siitä, kuinka lapsi saa vähä-vähältä lerp-pahuulisen velvollisuuskamelin murheellisen muodon. Kuinka monet niistä ovat huristaneet herrahissin kyydissä ylös ja jotkut jo liukuneet "Kosmoksen hukkaputkea myöten alas". Tämä panee meidät yhä vakavammin epäilemään, että uusien leijonien aika on jo ovelta.

Johan von Bonsdorffin kirja Kun vanha vallattiin on pakattu vaalean ruusun-punaisiin kansiin. Se on kertomus siitä, kuinka opiskelijakamelit edellisen kerran muuttivat leijoniksi ja valtasivat Vanhan ylioppilastalon.

II

Johan v. Bonsdorff on ymmärtänyt erin-omaisesti sen, ettei vallankumousta tai edes kapinaa voi ymmärtää objektiivisesti. Eihän vallankumous voi koskaan olla objektiivinen tapahtuma, vaan se on (ihan määritelmällisesti) objektiviteetin loppu. Vallankumouksessa hyökyy esiin subjekti, sub/ejectum, objektiviteetin allejyrätty elämä. Tämä subjekti ei silloin ole objektiivisten "historian lakien" tai lohikäärmesysteemin "sinun pitää"-järkevyyden alainen. Vallankumouksen hetkellä subjekti vapautuu kaikesta tästä. "Omaa tahtoaan tahtoo nyt henki". Se tahtoo luoda uudet historian lait, uudet järkevyyden ja objektiviteetin muodot. "Mutta nimenomaan siksi, että vallankumous on ääretön, luonteeltaan arvaamaton ja rajattoman vapaa, tuskin kukaan osaa esittää varmaa ennustusta tunteista, aloitteista, intohimoista ja hyveistä, jotka taotaan niin tulisessa pajassa." (Gramsci)

Näin tulisena ei vallankumouksen ahjo meillä edes Vanhan valtauksen hetkellä hehkunut. Mutta yhä, kohta jo parin vuosikymmenen päähän, sen muisto läm-mittää. Eli historioitsija Matti Viikarin sanoin:

- Minua kuitenkin viehättää aina muisto tuosta kansanjuhlasta, siitä että maailma oli yhtenä vuonna järjestettävissä muullakin tavoin kuin puhtaasti asiallisesti. Nerokkaita ihmisiä tuli ja meni,

kaikki olivat yhtä innostavia ja oli suurenmoinen tunto että koko ajan ollaan maanpinnan yläpuolella, ei vähän vaan aika paljon.

- Kokemus siitä että maailma ei ole pelkkää oikein tai väärin ymmärrettyä rationaliteettia, teknisiä Sachzwänge eli asiapakkoja - ehkä vain hetkeksi, mutta siitä voisi tulla pidempikin hetki - että hetkeksi voi irrottautua rationaalisuudesta ja niistä joutavuuksista jotka siihen liittyvät: Se on asia josta voi elää mutta sitä varten voi myös elää.

- Tällainen vuosi 68 antaa pikkuisen maun siitä mitä elämä voisi olla, miten se voitaisiin ja miten se pitäisi järjestää, miten ihmisten väliset suhteet voisivat olla sellaiset että elämä muuttuisi pakottomaksi keskusteluksi: että ihmiset asettuisivat kaikenlaisten yhteiskunnallisten pakkojen yläpuolelle ja tottelisivat ainoastaan omia päätöksiään ja omaa järkeään. Siinä merkityksessä vuosi 68 oli ylittämätön kokemus. Silloin muutamassa kohdassa toteutui jotakin semmoista että nyt minä asetun tämän kurjan perkele vieköön esineellistetyin maailman ulkopuolelle!

- Suuret kansanjuhlat ovat sitä varten, että ihmiset ymmärtäisivät." (mt. s. 50-51)

Muisto lämmittää, lanka palaa.

III

Viinipullo joko juodaan tai pistetään kaappiin odottamaan sopivampaa aikaa. Mutta ikämaailmassa sitä ei referoida. Sama sääntö olkoon voimassa v. Bondorffin kirjankin suhteen. Jos luette sen, niin ... lukekaa se. Älkää analysoiko liikoja.

Antakaa sen vaikutuksen, fiiliksen, painua suoraan aivorungon "entropiageneeraattoriin". Tunnette kuinka se alkaa aktivoitua. Ylempiin aivokerrostumiin pakkautunut käskyjen, kielten, arvojen, normien ja ennen muuta maamme kansainvälisestä kilpailukyvyystä huolehtiva pakkojen järjestelmä käy vastarintaan kanavoidakseen aallon vanhoihin uomiinsa. En tiedä koska, mutta aina joskus käy niin, etteivät nuo sulut ja uomat pidäkään, että kamelin nahka repeää ja sen sisältä kuoriutuu esiin leijona.

Sillä kameli joko uupuu ja kuolee velvollisuuksien ja "järkevyyden" autio- maahan, tai sitten se muuttuu leijonaksi. Siksi kysymys voi olla vain näin: VAL-LANKUMOUS TAI KUOLEMA.

Heikki Mäki-Kulmala